

*Голубенко Н. І.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри англійської і німецької філології та перекладу імені професора І. В. Корунця
Київського національного лінгвістичного університету*

ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ ЕМОТИВНОГО КОМПОНЕНТУ КАТЕГОРІЇ МОДАЛЬНОСТІ В ІНТЕРСЕМІОТИЧНІЙ ПЛОЩИНІ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ

Анотація. У статті розглянуті такі характеристики художнього тексту, як експресивність і образність, а також наведена інформація про способи лінгвістичної реалізації емоцій, яка відбувається на всіх мовних рівнях: фонетичному, морфологічному, словотвірному та лексичному, синтаксичному, стилістичному, текстуальному і комунікативному. У запропонованій розвідці використані метод аналізу наукової літератури для виявлення різних поглядів науковців щодо ролі та місця емотивного компонента категорії модальності в художніх творах; спостереження, аналіз, методи узагальнення та абстрагування задля встановлення загальних закономірностей у перекладі емотивних конструктів модальності художніх творів. Модальність тексту виражає ставлення автора до того, що повідомляється, його концепції, погляду, позиції, його ціннісних орієнтацій. У дослідженні модальність розуміється як функційно-семантична категорія, що реалізується нерівномірно в різних фрагментах тексту за допомогою характеристики героїв, сентенції автора, актуалізації окремих частин тексту. Використання емотивних засобів у художніх текстах не підкоряється певним правилам, а є відображенням емоційних інтенцій автора. Розглядаючи емотивність тексту художнього дискурсу, необхідно враховувати як його змістовні, так і формальні характеристики. Емотивний фон художнього твору будується на принципі спільності тезаурусів, фонових знань автора, а також реципієнта тексту. Досить успішними з погляду вираження емотивної тональності та створення художнього образу виявляються переклади, в яких авторська емотивна номінація трактується за допомогою перекладацької. Оскільки емотивність – функція мовних одиниць, яка полягає в здатності виражати емоційне ставлення мовця до об'єктивної дійсності, то застосування динамічної еквівалентності в художньому тексті є необхідним критерієм якісного перекладу.

Ключові слова: емотивний компонент, авторський задум, експресивність та образність, перекладознавчий аспект, інтерсеміотичний переклад.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Мова – це не тільки знаряддя культури, а й знаряддя емоцій, які є вираженням ставлення людини до світу. Проблема емотивності у лінгвістичній науці не є новою, однак потребує подальшого висвітлення, а саме концептуалізації засад емотивних компонентів категорії модальності у межах інтерсеміотичного перекладу художнього тексту. Художній переклад належить до одного з найважливіших видів перекладацької діяльності. Коло завдань перекладача художнього тексту включає

в себе не тільки ґрунтовну лінгвістичну підготовку, загальну ерудицію, а й чимало майстерність художнього стилю. Крім того, перекладач змушений виступати одночасно і в ролі інтерпретатора, правильно витлумачити авторську інтенцію з метою її подальшої передачі в тексті перекладу. Перекладач стає автором вторинного тексту, в якому повинні бути враховані мовні особливості вихідного художнього тексту і вибрані аналогічні засоби в мові перекладу для досягнення комунікативного ефекту, закладеного автором у оригінальний твір. Така функційно-семантична категорія, як модальність, набуває чималої складності у перекладознавстві, оскільки спроба використання еквівалентних засобів вираження модальності в мові перекладу вкрай утруднена і може інколи викликати спотворення домінантної модальності вихідного художнього тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із цієї теми, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. На сучасному етапі розвитку перекладознавства питанням мовної реалізації та вираження емотивності у текстах художньої літератури присвячено чимало наукових розвідок, серед яких доцільно виокремити праці М.В. Гамзюка, С.В. Гладь, Я.В. Гнезділової, Г.М. Кузенко, В.І. Шаховського, О.А. Шевченко та інших. Однак нині залишається малодослідженим аспект реалізації емотивного компонента модальності в інтерсеміотичному перекладі.

Формування мети статті. Мета наукової розвідки полягає в окресленні основних норм, що регулюють процес перекладу текстів художньої літератури, виявленні специфіки перекладацьких стратегій перекладу, пов'язаних з особливостями емотивної складової частини модальності художніх текстів, зокрема в аспекті інтерсеміотичного перекладу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Художній текст є складним багаторівневим утворенням, елементи якого взаємопов'язані і взаємозумовлені й, окрім фактуальної інформації, передають емоційно-образну, експресивну, темпоральну, фонову, відображаючи модальність, як авторську, так і текстову.

Так, на думку В.Н. Комісарова., існують три типи текстів:

- 1) технічні тексти і тексти природничих наук – характеризуються тим, що в них знання предмета є важливішим, ніж знання мови, яке насамперед поширюється на знання спеціальних термінів;
- 2) філософські тексти, в яких, крім знання спеціальної термінології, від перекладача вимагається здатність розуміння думок автора;

3) літературні тексти, в яких, окрім змісту, виражена художня форма, яка повинна бути відтворена в мові перекладу [1].

В основі класифікації А. Федорова лежать відмінності в характері перекладного матеріалу. Виділяються:

1) інформаційні тексти, документальні тексти (торгового і ділового характеру) та наукові тексти;

2) суспільно-політичні тексти (в тому числі роботи класиків марксизму, передові статті і мови);

3) (художні) літературні тексти [2].

Третя група текстів художньої літератури характеризується, згідно з А. Федоровим, у стилістичному відношенні розмаїттям лексичних (діалектичних, професійних, архаїчних, екзотичних) і синтаксичних мовних засобів, а також інтенсивним застосуванням мовних елементів. Основними категоріями художнього тексту є образність, модальність і експресивність. Ці категорії нерозривно пов'язані між собою і сприяють виконанню художнім текстом його основної функції – надання естетичного впливу на читача. Вираз вищеназаних категорій, загальних для будь-яких художніх текстів, є специфічним для кожної національної літератури з різними засобами вираження у мові [2, с. 68]. В.С. Виноградов слушно зауважив, що найважливішою вимогою адекватності перекладу є вимога вибору перекладачем найбільш непомітних, які не відволікають від змісту, синтаксичних конструкцій писемного мовлення [3].

Такі категорії художнього тексту, як експресивність і образність, неодноразово досліджувалися у численних лінгвістичних та перекладознавчих розвідках [3; 4; 5; 6; 7], тоді як модальність, що відіграє в тексті основну роль, у перекладознавчій царині художнього перекладу вимагає детального висвітлення. Модальність тексту виражає ставлення автора до того, що повідомляється, його концепції, думки, позиції, його ціннісних орієнтацій. Загальна модальність як вираження ставлення автора до того, що повідомляється, змушує сприймати текст не як суму окремих одиниць, а як цілісний твір [8, с. 56–57].

Переклад у найширшому сенсі цього слова означає здатність інтерпретувати знаки однієї семіотичної системи знаками іншої. Отже, йдеться не тільки про переклад з однієї природної мови на іншу, а й про переклад із вербальної мови на невербальну і навпаки. Вперше проблема перекладу була поставлена в настільки широкому, загальносеміотичному плані Р.О. Якобсоном [9]. Дослідник розрізняв три способи інтерпретації вербального знака: він може бути перекладений в інші знаки тієї ж мови, на іншу мову або ж в іншу невербальну систему символів. Відповідно, можна говорити про три види перекладу, такі як: 1) внутрішньомовний переклад, чи перейменування, тобто інтерпретація вербальних знаків з допомогою інших знаків тієї ж мови; 2) міжмовної переклад, або власне переклад, що є інтерпретацією вербальних знаків за допомогою будь-якої іншої мови; 3) міжсеміотичний переклад, або трансмутація, – інтерпретація вербальних знаків за допомогою невербальних знакових систем [9]. Інтерсеміотичний текст, що складається з вербальних і невербальних одиниць, як і будь-який інший текст, має свою структуру, тобто являє собою певним чином організоване єдине ціле, стилістичний аналіз якого передбачає, зокрема, виявлення одиниць, що лежать в основі цієї організації принципів як структурно-стилістичних домінант тексту.

Модальність розуміється як функційно-семантична категорія, що експліцитно виражається нерівномірно в різних фра-

гментах тексту за допомогою характеристики героїв, речень автора, актуалізації окремих частин тексту тощо [10]. Об'єктивна модальність, що виражає відношення повідомлення до дійсності в плані реальності й потенційності, вважається однією із обов'язкових ознак висловлювання. Вона відображає об'єктивні зв'язки реальної дійсності. Семантичною основою суб'єктивної модальності вважають оцінку, яка характеризується різноманітністю значень і їх відтінків. [10, с. 158]. Модус має як кваліфікативні, так і соціальні категорії. Кваліфікативні категорії модусу, які висловлюють ставлення мовця до подій та інформації про них, можна розділити на модальність із погляду реальності чи нереальності; персоналізацію; тимчасову локалізацію і просторову локалізацію. Під соціальними категоріями модусу розуміють ставлення мовця до співрозмовника: шанобливе, фамільярне, офіційне, дружнє [10, с. 159]. У тексті модальність представлена через «образ автора».

Текстологи давно звернули увагу на проблему емоцій у тексті. Здатність текстів хвилювати, впливати, змушувати переживати зміст, приносити задоволення завжди визнавалася їх іманентною якістю. Недостатньо визначеним у сучасній лінгвістиці є статус текстової емотивності: вона часто отожднюється з експресивністю, оцінністю, розглядається у складі одного із планів тексту. Найбільш звичними у побуті лінгвістичної літератури є поєднання: експресивно-емоційний, емоційно-психологічний, емоційно-прагматичний плани.

Беручи до уваги динамічну сутність тексту, в роботі ми спираємося на розуміння тексту як конкретного прояву цієї сутності, як продукту текстової діяльності – письмового твору, в якому зафіксована у знаковій формі й обрамлена згідно зі стилістичними нормами динамічна інформація про фрагмент світу й інтенції автора [11, с. 120]. Письмовий текст як форма комунікації характеризується певною кількістю специфічних властивостей (попередня підготовленість, розгорнення, послідовність, зв'язаність, завершеність), які дають змогу розглядати його змістовну і формальну структуру як реалізацію авторського задуму. Будучи соціокультурним феноменом, письмовий текст є втіленням ціннісних констант культурної системи конкретного історичного періоду (М. Бахтін, Ю. Степанов, Р. Якобсон). На цій основі М. Бахтін зумовлює можливість проникнення в глибини загальної та індивідуальної свідомості, що становить велику цінність для досліджень. Відсутність чіткої межі між висловлюванням і текстом [12, с. 239] дозволяє також розглядати як самостійні тексти структурні одиниці, більші за обсягом, ніж пропозиція, такі як: складне синтаксичне ціле, надфразова єдність, абзац. Такі текстові одиниці в роботі аналізуються і використовуються як ілюстрації поряд із цілісними текстами роману чи оповідання.

Емотивність тексту розглядається як двостороння сутність, що має план вираження і план змісту, через які проявляються емоційні відносини/стани мовців [13, с. 130]. Основу плану змісту емотивності становить суб'єктивна оцінність, що є джерелом появи емоційного стану/ставлення мовця; план вираження представлений категорією експресивності, головна функція якої полягає у здатності підвищувати вплив, прагматичну силу мовної одиниці [14, с. 45]. До низки питань, що розглядаються, відносимо усі прояви емоційного в тексті: емоційний об'єкт відображення, саме емоційне відображення, спосіб вираження емоційного.

Так, на лексичному рівні україномовні переклади виявляють тенденцію до більш докладного, багатослівного викладу

емоційно навантаженої інформації, ніж англomовні оригінали; на синтаксичному рівні виявляються як розширення тексту перекладу, зумовлені заповненням англійських засобів емотивності, що мають меншу вагу в українській мові, так і окремі звуження тексту перекладу, що пояснюються майстерним використанням перекладачами засобів емотивності, не поширених в англійському тексті [15]. Крім того, досить успішними з погляду вираженості емотивної тональності і створення художнього образу виявляються переклади, в яких авторська емотивна номінація трактується за допомогою перекладацької.

Емотивний фон художнього твору будується на принципі спільності тезаурусів, фонових знань автора і адресату тексту. Письменник відбирає для тем майбутніх творів такі епізоди життя, які, як він припускає, будуть зрозумілими читачеві, співзвучними з його емоційним світом, викличуть відповідні почуття. Це твердження підкреслює важливість емотивних тем, заснованих на знанні прецедентних емоційних ситуацій, у формуванні емотивного змісту текстів художнього стилю.

Висновки. У дослідженні поняття «емотивна модальність» використовується для позначення вираження у висловлюванні емоційного ставлення адресанта до повідомлення. У лінгвістиці «інтенція» використовується як цілеспрямована мовна дія, що здійснюється відповідно до принципів і правил мовної поведінки, які існують у цьому суспільстві. Іntenція прирівнюється тут до мети висловлювання. Можна сказати, що художні тексти мають кілька комунікативних інтенцій. Той або інший тип комунікативної інтенції співвідноситься з виразом різних інтенціональних станів суб'єкта. Виділяють два основних види комунікативних емотивних інтенцій: емоційний вплив і емоційний вираз, які потрібно враховувати під час передачі загального модального фону художнього тексту у інтерсеміотичному перекладі.

Література:

1. Комиссаров В.Н. Общая теория перевода. Москва : ЧеРо, 2000. 136 с.
2. Федоров А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы). ФИЛОЛОГИЯ ТРИ, 2003.
3. Виноградов В.С. Лексические вопросы перевода художественной прозы. Москва. : Изд-во Моск. гос.ун-та, 1978. 174 с.
4. Гарбовский Н.К. Теория перевода. М.: Издательство Московского университета, 2004. 544 с.
5. Hassan B. Literary Translation: Aspects of Pragmatic Meaning. Newcastle upon Tyne: Cam Scholars Publishing, 2011. 102 p. 343.
6. Hatim B. The Translator as Communicator. L., N.Y.: Routledge, 1997. 244 p.
7. Lefevere A. Translating Literature: Practice and Theory in a Comparative Literature Context. New York: The Modern Language Association of America, 1994. 165 p.
8. Вус Н.І. Модальність та її трактування у працях дослідників. *Слов'янський збірник*. Одеса, 2006. Вип. 12. 128 с.
9. Якобсон Р.О. О лингвистических аспектах перевода. Избранные работы. М.: Прогресс, 1985. 455 с.
10. Ралдугіна К.О. Модальність як логіко-філософська та лінгвістична категорія. *Вісник Запорізького національного університету*. Запоріжжя, 2008. № 1. С. 156–161.
11. Макаров М.Л. Основы теории дискурса. Москва : Гнозис, 2003. 278 с.
12. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. М.: Искусство, 1979. 423 с.
13. Гнезділова Я.В. Емоційність та емотивність сучасного англomовного дискурсу: структурний, семантичний і прагматичний аспекти : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук. Київ, 2007. 190 с.
14. Літвінчук І. Прагматика емотивного тексту: дис... канд. філол. наук. К., 2000. 231 с.
15. Карабан В.І. Мовленнєвий акт як одиниця перекладу. *Перші Почепцьовські читання. Матеріали Міжнародної наукової конференції*. Київ: Видав. центр КНЛУ, 2013. С. 46–48.

Holubenko N. Specifics in implementing the emotive component of the category of modality in intersemiotic space of literary translation

Summary. The article considers such characteristics of the literary text as expressiveness and imagery, as well as information on the ways of linguistic realization of emotions, which occurs at all language levels: phonetic, morphological, word-formation and lexical, syntactic, stylistic, textual and communicative. The proposed investigation analyses the scientific literature to identify different views on the role and place of the emotive component of the category of modality in literary works; establish general patterns in the translation of emotive constructs of the modality in literary works. The modality of the text expresses the author's attitude to what is reported, his concept, point of view, position, his value orientations. In this study, modality is understood as a functional and semantic category that is explicitly expressed in different fragments of the text through the peculiarities of the characters, the author's maxims, and actualization of individual parts of the text, etc. The use of emotional means in literary texts does not obey certain rules, but is a reflection of the author's emotional intentions. Considering the emotionality of the text of artistic style, it is necessary to take into account both its content and formal characteristics. The emotional background of a literary work is based on the principle of common thesaurus, author's background knowledge and the addressee. Quite successful in terms of the expression of emotional tone and the creation of an artistic image are translations in which the author's emotive nomination is interpreted with the help of translation. Since emotivity is a function of language units, which is the ability to express the emotional attitude of the speaker to objective reality, the appliance of dynamic equivalence in the literary text is a necessary criterion for quality translation.

Key words: emotional component, author's idea, expressiveness and imagery, translation aspect, intersemiotic translation.